

PARTICIPAREA VÂRSTNICILOR LA PROCESUL DECIZIONAL DIN COMUNITATE: APLICAREA METODEI TEORIEI ÎNTEMEIATE

Aliona CHIRA

Universitatea de Stat din Moldova

Vârștii constituie la ora actuală o problemă stringentă pentru societatea moldovenească, acutizată de procesul intensiv de îmbătrânire demografică, migrația populației tinere și adulte peste hotare, scăderea calității vieții ca urmare a deficitului bugetar, creșterea dependenței față de serviciile sociale. Situația creată impune autorităților publice și guvernamentale să acorde o atenție sporită acestei categorii de vârstă, incluzând-o în toate politicile publice, programe și proiecte etc. Totodată, sunt create măsuri de sporire a activismului social și economic în rândul persoanelor vârstnice, astfel încât acestea să-și mențină independența față de serviciile și prestațiile sociale. Cu toate acestea, rezultatele înregistrate sunt destul de modeste. Prin urmare, scopul studiului prezent rezidă în explicarea comportamentului participativ al vârstnicilor la procesul decizional din comunitatea locală, prin identificarea factorilor care obstrucționează o implicare activă și stabilirea mecanismului prin care acești factori se condiționează. Pentru realizarea acestui deziderat a fost aplicată metoda teoriei întemeiate, versiunea straussiană. În rezultat a fost identificată categoria centrală – discreditarea opiniei vârstnicilor, precum și alte 15 categorii între care au fost stabilite relațiile de cauzalitate, pentru a genera modelul teoretic explicativ. Au fost formulate și un set de ipoteze operaționale derivate din date, care pot constitui noi piste de cercetare.

Cuvinte-cheie: *metoda teoria întemeiată, interacționism simbolic, model teoretic, teorie substanțială, vârstnic, proces decizional, utilitate socială, activism economic, schimb social, economia politică a îmbătrânirii.*

ELDERLY PARTICIPATION IN THE DECISION-MAKING PROCESS FROM COMMUNITY: APPLICATION OF THE GROUNDED THEORY METHOD

The elderly are currently a pressing problem for moldovan society, exacerbated by the intensive demographic aging process, the migration of the young and adult population abroad, the decrease in the quality of life as a result of the budget deficit, the increase in dependence on social services. The created situation requires public and governmental authorities to pay more attention to this age group by including it in all public policies, programs and projects, etc. At the same time, measures are being created to increase social and economic activism among the elderly, so that they maintain their independence from social services and benefits. However, the results recorded are quite modest. Therefore, the purpose of the present study lies in explaining the participatory behavior of the elderly in the decision-making process in the local community by identifying the factors that obstruct an active involvement and establishing the mechanism by which these factors are conditioned. To achieve this goal, the grounded theory method was applied, the Straussian version. In the result, the central category was identified – discrediting the opinion of the elderly, as well as 15 other categories between which the causal relationships were established for generate the explanatory theoretical model. A set of operational hypotheses derived from the data were also formulated, which may constitute new avenues of research.

Keywords: *method grounded theory, symbolic interactionism, theoretical model, substantive theory, elderly, decision-making process, social utility, economic activism, social exchange, political economy of aging.*

Introducere

Procesul intens de îmbătrânire demografică constituie principala caracteristică a societății post moderne. La începutul anului 2022, la nivel global, persoanele cu vârsta de 65 ani și peste constituiau circa 771 milioane, iar pentru anul 2050 estimările indică o creștere a ponderii acestei categorii de persoane în totalul populației de până la 16% [1]. Situația din Republica Moldova la acest capitol se înscrie în tendința globală. La începutul anului 2022 numărul persoanelor cu vârsta de 60 ani și peste era de 593,0 mii persoane, iar

coeficientul de îmbătrânire al populației a constituit 22,8%, ceea ce reprezintă un nivel înalt de îmbătrânire demografică [2]. Schimbările semnificative care se produc în structura populației au implicații directe în toate sferile socialului, fapt care obligă autoritățile de toate nivelurile să insiste, atât pe calitatea vieții persoanelor vârstnice în procesul de adoptare a deciziilor, cât și pe sporirea activismului în rândul acestui segment de populație.

Pentru promovarea activismului în rândul persoanelor vârstnice, Guvernul Republicii Moldova a aprobat *Planul de acțiuni privind implementarea principiului îmbătrânirii active (2018-2021)* a cărui scop de bază a fost promovarea măsurilor de extindere a participării persoanelor vârstnice la viața socială și economică prin reconsiderarea potențialului lor de muncă, revalorificarea experienței profesionale, atât pentru familie, cât și pentru activitatea socio-economică a comunității [3]. Acest Plan de acțiuni a condus la o creștere ușoară a scorului Indicelui Îmbătrânirii Active – 28,7 puncte din 100, ceea ce presupune că din potențialul total al populației în vârstă de 55 ani și peste, mai puțin de o treime este capabil să participe în economie și societate, iar peste 70% rămâne nevalorificat, cu șanse reduse spre a îmbătrâni activ și a contribui economic prin activități remunerate [4, p. 4].

Evoluția modestă înregistrată, deși poate fi explicată din varii perspective, se datorează în special elaborării măsurilor de intervenție în bază de dovezi, neglijându-se aproape total explicațiile teoretice ale comportamentului vârstnicilor la diferite solicitări din partea societății sau comunității. Această neglijare nu este o rea intenție din partea factorilor de decizie, cât o lipsă a teoriilor explicative în acest sens care ar asigura utilitatea și potrivirea intervențiilor cu situația de facto.

Având în vedere această situație, autorul articolului de față își propune să dezvolte o teorie substanțială sau de fond care să explice comportamentul de participare a vârstnicilor la procesul decizional din comunitatea locală.

Necesitatea dezvoltării teoriilor explicative despre comportamentul vârstnicilor

În încercarea de a examina aspecte ale procesului de îmbătrânire, cercetătorii sunt operativi în a furniza date referitor la fapte, dar amână să le integreze într-un cadru explicativ mai larg, conectând noile descoperiri cu explicațiile anterioare ale fenomenelor sociale studiate. De cele mai multe ori, proiectele de cercetare sunt elaborate sub o teorie implicită despre modul în care un set de fenomene poate fi corelat și verifică ipoteze derivate din explicații anterioare. Astfel sunt incluse variabile de la care se așteaptă producerea unor corelații în vederea explicării unui fenomen într-un anumit fel. Rezultatele empirice obținute sunt descrise, pur și simplu, fără a fi prezentate în contextul unor explicații mai generale. Or, prin această manieră de a realiza cercetările, se pierde procesul de construire, revizuire și interpretare a modului „cum” și „de ce” apar fenomenele [5]. Problema care apare aici constă în lipsa unei teoretizări explicite, care să reflecte dinamica continuă a construirii explicațiilor. Progresele în explicarea problemelor studiate depind de cunoștințele – teoretizarea – care le-au precedat, așa cum ele, la rândul lor, modelează cunoștințele rezultate.

Încercarea de a explica un fenomen, produs la un anumit timp, exprimă esența teoriei. Încadrarea explicației într-un interval de timp concret demonstrează că teoriile sunt provizorii, supuse respingerii, perfecționării sau reconsiderării, pe măsură ce noile cunoștințe se modifică într-o lume în continuă schimbare. Deci valoarea principală a teoriei constă în construirea cunoștințelor într-un mod sistematic și cumulativ, astfel încât eforturile empirice să conducă la integrarea cu ceea ce este deja cunoscut și să evidențieze inconsecvențele în cunoștințele existente [6, p. 24].

Pe lângă explicație și înțelegere, există și motive pragmatice pentru a investi în eforturile de dezvoltare a teoriei (1). Încurajând explicația, prin specificarea „de ce” și „cum” sunt legate faptele empirice, teoria contribuie la integrarea cunoștințelor în timp, lucru ce le permite viitorilor cercetători să testeze teoria, să o perfecțeze sau să o infirme, încurajând astfel dezvoltarea viitoarelor cunoștințe (2). Predicția este o altă contribuție pragmatică a teoriei. Studiile bazate pe teorie pot indica noi direcții de cercetare bazate pe constatări care sunt parțiale, neașteptate sau chiar anormale și care altfel ar putea rămâne ascunse (3). Teoriile ghidează intervențiile pentru îmbunătățirea condițiilor umane, atât la nivel macro social - prin acțiunile guvernelor a căror intervenții, prin politici sociale, sunt menite să amelioreze problemele persoanelor vârstnice, cât și la nivel micro social – prin intervențiile practicienilor care deservește persoanele în vârstă [6, p. 26].

Actul de teoretizare în domeniul gerontologiei, la momentul actual, „a devenit excesiv de elitist, obscur

și marginal social” [5, p. S73] fără a se lua în considerare că investițiile financiare în programe de intervenții sau în politici sociale adresate vârstnicilor trebuie să se fundamenteze pe ipoteze teoretice derivate din datele empirice obținute prin cercetarea socială. În această situație, soluția este de a genera teorii prin metoda teoriei sau a unor modele teoretice explicative ale fenomenelor.

Teoria întemeiată: aspecte generale

Teoria întemeiată sau după denumirea ei originală *grounded theory* aparține tradiției americane a cercetării calitative, fiind concepută de către doi sociologi americani - Barney Glaser (1930-2022) și Anselm Leonard Strauss (1916 – 1996). Teoria întemeiată a fost dezvoltată ca un răspuns la contestarea cercetării calitative și la discrepanța semnificativă dintre teorie și cercetarea empirică. În momentul apariției teoriei întemeiate, cercetările sociale se realizau preponderent utilizând metodologia cantitativă, care era considerată a fi riguroasă, obiectivă și credibilă. Cercetările calitative nu erau evitate, dar se impunea cercetătorilor calitativiști să investigheze condiția umană prin metode cantitative de cercetare, ceea ce însemna ajustarea situației din teren la ipotezele înaintate și nicidecum explicarea problemei studiate. Pe de altă parte, acest lucru era promovat și de mediul academic în procesul de formare a tinerilor sociologi. Aceștia erau instruiți cum să verifice marile teorii ale epocii sau munca profesorilor, dar nu cum să genereze teorii. Astfel mediul universitar se scindase în două pături intelectuale: capitaliștii, care erau teoreticienii, marile genii ale sociologiei clasice, și proletariatul verificator, adică studenții [7, p. 10]. Situația creată la nivel epistemologic se caracteriza prin promovarea teoriilor nefondate empiric și producerea datelor empirice neintegrate în teorii formale. Dezvoltarea teoriei întemeiate a condus, în primul rând, la legitimarea cercetărilor calitative și la generarea de teorii ancorate în datele empirice.

Pentru prima dată, teoria întemeiată a fost articulată de către B. Glaser și A. Strauss în lucrarea *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* [7] publicată în 1967 la solicitarea comunității de metodologi din domeniul social, după furorile monografiei *Awareness of Dying* [8] din domeniul sociologiei medicale, sector în care A. Strauss își desfășura munca academică. Teoria întemeiată este produsul a două școli de gândire socială – Școala de la Chicago și Școala Columbia, reprezentate prin cei doi autori. Școala de la Chicago era recunoscută ca etalon, dar și ca bastion, al cercetării calitative, iar Școala Columbia se evidenția prin preocupările continue de a dezvolta teoria de interval mediu. Așa se face că A. Strauss, ca reprezentant al Școlii de la Chicago, a insistat pe interacționismul simbolic și pragmatismul american în procesul de analiză și interpretare a datelor în cadrul metodologiei teoriei întemeiate, iar B. Glaser, ca discipol al Școlii Columbia, a realizat proiectul de dezvoltare a teoriei ancorate în datele empirice, utilizând concepția cantitativistă însușită în timpul studiilor doctorale.

Ce presupune teoria întemeiată? Într-o accepțiune largă aceasta se definește ca o metodologie inductivă și comparativă, ce oferă linii directoare, sistematice pentru colectarea, sinteza, analiza și conceptualizarea datelor calitative, în scopul generării/construirii teoriei, care să explice, la nivel conceptual, un proces, o acțiune/interacțiune referitor la un subiect de fond [9]. Liniile directoare care stau la baza generării teoriei din date sunt: (1) culegerea suficientă de date pentru a demara analiza; (2) analiza datelor folosită pentru a genera categorii; (3) apoi prin intermediul metodei comparative constante sunt comparate secțiuni de date în permanență, unele cu altele, facilitând evidențierea unor relații dintre diverse categorii; (4) categoriile concrete sunt ulterior modificate în concepte abstracte; (5) aranjarea acestor concepte într-o schemă logică, care poate fi modificată pe măsură ce sunt culese mai multe date; (6) în baza acestei scheme logice a conceptelor se construiește teoria [10, p. 127]. O remarcă aici: datele sunt culese în continuare în raport cu o categorie până când aceasta este saturată. Metoda de selecție a cazurilor în vederea analizei nu presupune o eșantionare reprezentativă, ci una teoretică, adică o eșantionare de conveniență prin care sunt alese cazurile ce pot contribui la generarea teoriei.

Evoluția ulterioară a metodologiei de descoperire a teoriei din date este strict legată de fidelitatea co-autorilor față de filosofii școlilor în care s-au format. Deși au decis împreună supra principiilor de generare a teoriei din date, modul de implementare a acestora a fost diferit. Acest fapt a fost sesizat chiar de la bun început de către doctoranzii lui A. Strauss. Motivul principal a constat în percepția diferită asupra teoriei întemeiate din punct de vedere metodologic. Pentru B. Glaser teoria întemeiată a reprezentat o metodologie de descoperire a teoriei din date, iar produsul preconizat era o teorie substanțială sau o teorie formală.

Diferența dintre acestea două constă în nivelul de abstractizare conceptuală. Pentru A. Strauss, însă, teoria întemeiată a constituit o metodă de analiză a datelor calitative, subordonată direct interacționismului simbolic. În acest caz produsul rezultat nu mai putea fi o teorie descoperită din date, ci un model teoretic explicativ derivat din datele empirice.

Percepțiile diferite asupra implementării principiilor teoriei întemeiate au condus la o schismă între autori, care s-a soldat cu dezvoltarea altor versiuni ale teoriei întemeiate. Deși B. Glaser a rămas fidel versiunii originale, cunoscută ca versiunea clasică a teoriei întemeiate, A. Strauss, împreună cu doctoranzii săi, a remodelat și reformulat această metodă, creând un precedent exploatat ulterior de cercetătorii din alte domenii, care continuă să adapteze principiile teoriei întemeiate la propriile domenii profesionale.

Metoda teoriei întemeiate ca proces al dezvoltării unui model teoretic

Teoria întemeiată abordată ca metodă de analiză a datelor calitative este cunoscută sub denumirea de perspectivă straussiană a teoriei întemeiate și îi are ca reprezentanți principali pe A. Strauss și Juliet Corbin, asistenta lui universitară și fostă doctorandă. Lucrarea în care autorii explică modalitatea de implementare a principiilor teoriei întemeiate este *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* [11]. La ora actuală versiunea straussiană a teoriei întemeiate este cea mai populară și cea mai exportată în alte domenii.

Întrebarea, care interesează cel mai mult în acest context, este: cum s-a ajuns la formularea unei noi versiuni a teoriei întemeiate fără acordul celui alt co-autor, B. Glaser? Și în ce au constat disensiunile? Răspunsul este că, pe lângă fidelitatea lui A. Strauss față de interacționismul simbolic, au existat niște inconveniențe legate de aplicarea în practică a metodei teoriei întemeiate, precum și unele cerințe din partea mediului academic pentru acceptarea și promovarea unei metode inovative de cercetare. La modul concret, A. Strauss a promovat teoria întemeiată în cadrul Departamentului de Științe Sociale și Comportamentale, pe care-l conduce, din incinta Facultății de Nursing a Universității din California, San Francisco. Ideea este că A. Strauss iniția studenții de profil medical în aplicarea canonului teoriei întemeiate, a căror competențe în ceea ce privește conceptualizarea și abstractizarea conceptelor erau destul de modeste, fapt care a condus la imaginea teoriei întemeiate ca fiind neparcimonioasă, consumatoare de timp și resurse, și cu rezultate modeste în generarea teoriei. Pentru a soluționa aceste inconveniențe, A. Strauss a creat un sistem standardizat de codare a datelor, care putea fi utilizat și prin intermediul soft-urilor de analiză a datelor calitative, de care dispunea Universitatea.

O altă problemă a apărut din partea mediului academic, care era foarte reticent față de lucrările doctoranzilor în care era aplicată metoda teoriei întemeiate din considerentul că nu era clar specificată orientarea sau paradigma metodologică. Desigur, opțiunea era orientarea interpretativă. Or, această solicitare l-a determinat pe A. Strauss să adapteze cumva canonul teoriei întemeiate pentru a corespunde cerințelor înaintate.

Pe lângă acestea, a existat și o frustrare a lui A. Strauss, încă din timpul colaborării cu B. Glaser, referitor la consultarea literaturii din domeniu înainte de a iniția cercetarea. Argumentul lui era că un cercetător veritabil, cât de mult ar dori, nu poate face abstracție de cunoștințele deținute față de fenomenul cercetat. Acestea oricum îl vor influența în procesul de analiză și interpretare a datelor.

Ținând cont de toate acestea, A. Strauss a propus o modalitate mai atractivă de aplicare a teoriei întemeiate, care presupune următoarea logică:

- Teoria întemeiată se aplică atunci când subiectul de interes a fost relativ ignorat în literatură sau i s-a acordat doar o atenție superficială.
- Înainte de a iniția cercetarea se permite un studiu preliminar al literaturii pentru a identifica problemele de cercetare și domeniile în care să se caute date.
- Cercetarea nu pornește doar de la o singură întrebare, ci de la un set de întrebări care ar putea să ofere explicații relevante despre subiectul cercetat: cine, ce, când, cum, de ce etc.
- Colectarea datelor începe cu un caz de conveniență.
- Simultan cu transcrierea interviului începe și procesul de codare a datelor, care este fragmentat în 3 etape: codarea deschisă, codarea axială și codarea selectivă. Codarea deschisă este primul pas analitic, în care cercetătorul trebuie să se concentreze asupra datelor colectate, examinându-le, comparându-le și conceptualizându-le în cuvinte care transmit acțiune. Prin codarea axială codurile deschise sunt regrupate pentru a

forma explicației despre fenomenul cercetat și pentru a permite apariția categoriei. Codarea selectivă presupune rafinarea categoriilor și subcategoriilor identificate anterior, prin compararea și analizarea continuă și prin integrarea noilor date, în scopul identificării categoriei centrale sau a procesului social de bază.

- Categoria centrală este un concept larg și abstract, care descrie pe scurt ceea ce cercetătorul consideră tema principală a studiului.

- În timpul procesului de codare a datelor, A. Strauss a introdus un instrument analitic denumit paradigma de codare sau modelul paradigmatic. Acest instrument are rolul de a ordona sistematic datele, de a integra structura și procesul, și de a intercepta dinamica evolutivă a faptelor. Modelul paradigmatic este constituit din 5 componente: context, condiții cauzale, condiții de intervenție, strategii și consecințe și are ca scop principal stabilirea relațiilor între categorii.

- Procesul de codare a datelor este realizat prin intermediul comparației constante. Această metodă este o combinație dintre colectarea, codarea și analiza sistematică a datelor cu eșantionarea teoretică, pentru a genera o teorie integrată, apropiată de date.

- Eșantionarea teoretică desemnează procesul de colectare a datelor suplimentare în lumina modelului paradigmatic care s-a conturat din etapele anterioare ale analizei. Eșantionarea teoretică nu are loc o singură dată pe parcursul cercetării, ci este o trăsătură recurentă: în diverse momente cercetătorul trebuie să se întrebe: ce contexte, ce evenimente, ce tipuri de persoane ar merita să fie investigate mai departe pentru a dezvolta modelul teoretic. Eșantionarea teoretică încetează doar în momentul în care s-a atins saturația teoretică.

- Saturația teoretică reprezintă etapa analizei calitative a datelor, în care cercetătorul continuă să colecteze și să analizeze date până când nu mai apar date noi și toate conceptele teoriei sunt bine dezvoltate, iar legăturile lor cu alte concepte sunt descrise în mod clar” [12, p. 1123]. Din acest moment colectarea datelor ar putea înceta.

- Pe tot parcursul colectării și analizei datelor este recomandată luarea de notițe sau memo-uri. Notițele reprezintă un instrument crucial în generarea teoriei. Ele pot fi tipuri specializate de înregistrări scrise, ce conțin produse de analiză sau eventuale direcții de analiză pentru cercetător, au un caracter analitic și conceptual, mai degrabă decât unul descriptiv. Notițele nu sunt pur și simplu „idei”, ci ele sunt implicate în formularea și revizuirea teoriei în timpul procesului de cercetare.

- La sfârșitul etapelor de codare, teoria generată este organizată în funcție de elementele modelului paradigmatic.

- Un alt instrument analitic propus de A. Strauss este matricea condițională, constituită dintr-un set de 8 niveluri de cercuri integrate, care sunt inserate unul în celălalt, reprezentând contexte cu diferite grade de generalitate: internațional, național, comunitar, organizațional, sub organizațional, colectiv, inter relațional și de acțiune. Utilizarea matricei condiționale ajută la identificarea relațiilor și conexiunilor dintre condiții/consecințe și acțiuni, care implică evenimente pe parcursul dezvoltării teoriei.

Un alt aspect important de menționat este utilizarea strategiei abductive în procesul de generare a teoriei prin versiunea straussiană, fapt care exclude necesitatea ca modelul teoretic generat să fie verificat printr-o altă cercetare. Ceea ce se impune este asigurarea validității și fiabilității constructului social elaborat.

Deși această versiune a teoriei întemeiate a lui A. Strauss și J. Corbin a fost intens criticată de B. Glaser, totuși acesta nu a fost împotriva utilizării ei, doar că a solicitat autorilor să nu folosească sintagma de teorie întemeiată, pentru că produsul generat nu este o teorie întemeiată ci o descriere conceptuală. Chiar dacă suntem de acord cu B. Glaser că versiunea straussiană nu descoperă teoriile din date, ci mai mult forțează derivarea lor din date, nu putem susține nici faptul că rezultatul obținut este doar o descriere conceptuală. Adevărul este că versiunea straussiană dezvoltă un model teoretic explicativ al fenomenului sau subiectului cercetat, susținut de modelul paradigmatic din timpul codării.

Participarea vârstnicilor în procesul decizional: aspecte metodologice

Participarea în societate a vârstnicilor, din perspectiva indicatorilor compoziți ai Indicelui Îmbătrânirii Active, nu are o imagine optimistă în contextul Republicii Moldova. Pentru anul 2020 acest indicator a înregistrat un scor de 13 puncte, mai mic cu 4,7 puncte față de media europeană [4]. De aici deducem că și la capitolul participarea vârstnicilor în procesul decizional din comunitate, situația nu este diferită. Din acest considerent ne-am propus ca și scop, în studiul pe care l-am realizat, să explicăm comportamentul pasiv al vârstnicilor

în participarea la procesul decizional prin elucidarea mecanismului de condiționare dintre cauze, condiții, context, strategii și consecințe.

Menționăm că în vederea realizării scopului propus am optat pentru aplicarea metodei teoriei întemeiate, versiunea straussiană, din motiv că interviuarea vârstnicilor necesita a fi condusă de întrebări de cercetare și cercetătorul deținea cunoștințe despre tematica cercetată.

Ținând cont de diferențele semnificative dintre vârstnicii din mediul rural și cei din mediul urban, am decis să vizăm în studiu doar vârstnicii din mediul rural, fapt care a facilitat construirea modelului teoretic.

Întrebările de cercetare stabilite inițial au fost: (1) Ce înseamnă pentru un vârstnic participarea la procesul decizional? (2) Cine sunt factorii decizionali din comunitate? (3) Când se implică vârstnicii în procesul decizional? (4) Cum se implică în procesul decizional? (5) De ce se implică așa cum se implică? (6) Ce categorie de vârstnici se implică? (7) Care este motivația sau de ce se implică în procesul decizional din comunitate? Precizăm că în timpul analizei datelor au fost formulate încă 3 întrebări referitor la autopercepția vârstnicilor, imaginea percepută a vârstnicilor și utilitatea socială.

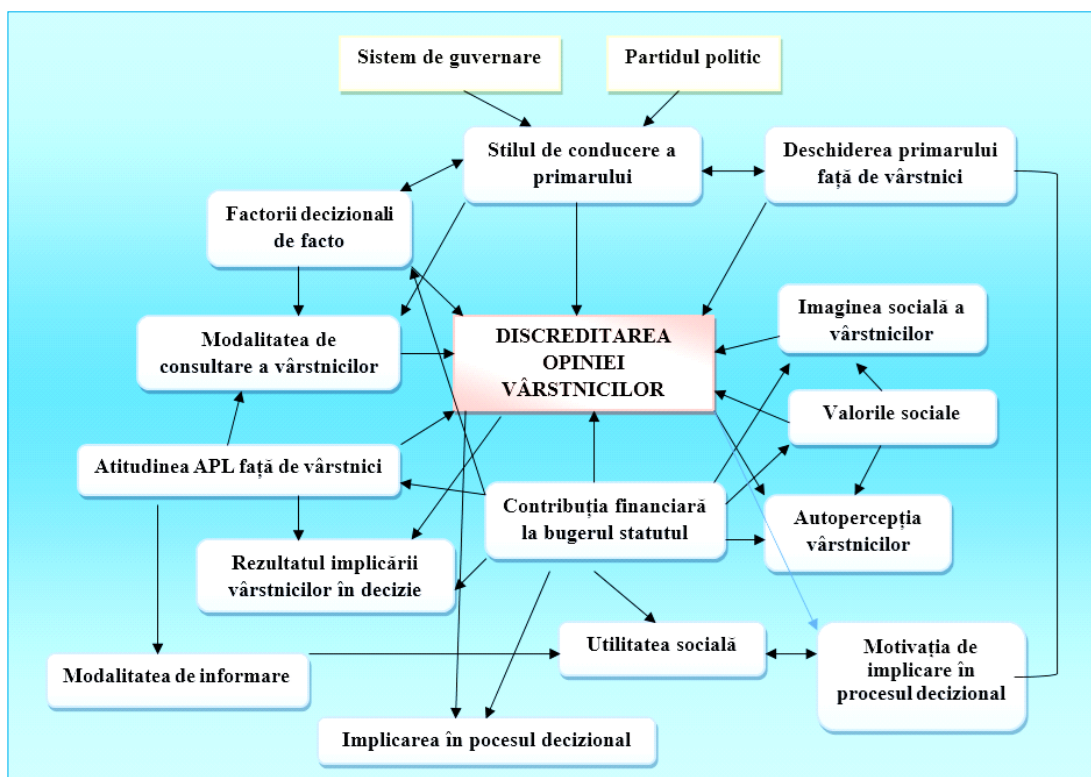
Referitor la particularitățile eșantionului studiului notăm că saturația modelului a fost atinsă după interviuarea a 38 de vârstnici, dintre care 24 au fost femei, iar 14 – bărbați. Vârsta interviuaților a variat între 60 ani și 87 ani. După criteriul nivelul instruirii – dintre 38 de vârstnici: 7 dețineau studii superioare, 13 – studii medii de specialitate, restul - studii medii. În momentul interviuării 9 persoane au menționat că sunt angajate în funcții publice, restul aveau doar statutul de pensionar. Dintre cei 9 vârstnici activi economic – 7 erau cei care dețineau studii superioare.

Cercetarea a fost realizată utilizând metoda interviului și s-a desfășurat în perioada iulie-octombrie 2020, imediat după relaxarea parțială a restricțiilor impuse de pandemia Covid-19.

Spre un model teoretic al participării vârstnicilor la procesul decizional din comunitate

În urma procesului de analiză și codare a informațiilor furnizate de interviuați au fost create per total 380 de coduri deschise, care au fost grupate în 15 categorii și 58 de subcategorii. Categoria centrală sau procesul social de bază identificat este discreditarea opiniei vârstnicilor. Relațiile dintre categoriile identificate și categoria centrală sunt prezentate în Figura 1.

Fig.1. Harta relațiilor dintre categoriile studiului „Participarea vârstnicilor la procesul decizional din comunitate”.

Modelul teoretic explicativ al comportamentului pasiv al participării vârstnicilor la procesul decizional din comunitate gravitează în jurul conceptului de discriminare a vârstnicilor concretizat prin discreditarea opiniei acestora. Factorii cauzali care contribuie la discreditarea opiniei vârstnicilor la nivel macro social sunt: (1) schimbarea paradigmei conceptului de vârstnic, de la cea tradițională de „înțelept al comunității” la cea modernă de „neputință și dependență”; (2) investirea cu noi semnificații, aprecieri, judecăți de valoare și mituri a statutului de vârstnic ca „simbol social”, odată cu tranziția spre o societate democratică; (3) apariția conflictelor intergeneraționale generate de contestarea autorității vârstnicilor asupra generațiilor mai tinere, aspirațiile și valorile diferite, angajarea în câmpul muncii, lipsa de încredere în stimularea materială etc.; toate acestea conducând la (4) atitudinea discriminatorie, uneori chiar ofensatoare, a generațiilor de tineri față de vârstnici.

La nivel mezzo social, contextul discriminării este generat de (1) percepția autorităților publice locale despre capacitatea și abilitatea persoanelor vârstnice, (2) de stilul de management adoptat de autoritățile publice locale, (3) de contribuția financiară a persoanelor vârstnice la bugetul local, (4) de informarea populației vârstnice despre deciziile care urmează a fi luate. La nivel micro social, se poate vorbi despre (1) auto discreditarea propriei opinii de către vârstnici, (2) acordarea unei importanțe prea mari imaginii percepute și (3) percepția eronată a utilității sociale.

Consecințele conștientizării de către vârstnici a fenomenului de discreditare a opiniei au generat următoarele comportamente: scăderea motivației de a participa la procesele decizionale din comunitate; impunerea unor condiții în eventuala participare la procesul decizional; delegarea procesului decizional către autoritățile locale; responsabilizarea tinerilor generații în administrarea comunității; ne dorința de a participa în societate la diverse acțiuni; participarea la anumite activități doar la solicitarea personală.

Alte constatări reieșite din conexiunile categoriilor și a proprietăților lor, care pot fi folosite ca ipoteze operaționale, sunt:

- Implicarea vârstnicului în procesul decizional ține de personalitatea acestuia. Dacă vârstnicul s-a implicat în trecut în procesul decizional, acesta continuă activ să participe la luarea deciziilor în comunitate.
- Vârstnicii au tendința de a delega responsabilitatea de a decide celor pe care i-au ales prin vot.
- Procesul decizional este relaționat cu contribuția la bugetul localității.
- Implicarea vârstnicului în procesul decizional ține de orientările valorice ale comunității. Dacă în comunitate domină valori precum solidaritatea, altruismul, responsabilitatea, atunci vârstnicii sunt implicați în procesul decizional.
- Vârstnicii sunt implicați în procesul decizional doar în situații excepționale.
- Instabilitatea politică din țară scade motivația vârstnicilor de a se implica în procese decizionale.
- Vârstnicii participă la procesul decizional atunci când dețin cea mai mare pondere în structura demografică a populației din localitate.
- Vârstnicii care au studii superioare sunt îndreptățiți să participe la luarea deciziilor.
- Activismul social al vârstnicilor depinde de atitudinea APL-ului față de ei.
- În procesul decizional se implică vârstnici care cred în schimbare.
- Implicarea vârstnicilor în procesul decizional local depinde de percepția primarului despre vârstnic. Dacă primarul consideră vârstnicii ca persoane cu experiență de viață, cu cunoștințe și abilități temeinice în rezolvarea problemelor, atunci îi va implica în procesul decizional și invers.
- Deciziile se iau de clasa conducătoare, chiar dacă sistemul de guvernare este democrat.
- Vârstnicii pot influența decizia luată numai dacă este în favoarea factorilor decidenți, în caz contrar pot fi refuzați sau sancționați.

- Migrația în masă a tinerilor și adulților determină implicarea vârstnicilor în procesul decizional.

Referitor la criteriile de validare: validitatea externă a fost asigurată de selecția cazurilor care să urmeze logica de replicare, iar validitatea internă a fost îndeplinită de respectarea liniilor directe de codare straussiană în faza de analiză a datelor. Fiabilitatea a fost garantată de procesul de saturație și nivelul de transparență al studiului, care permite replicarea metodologiei utilizate pentru a obține același rezultat.

Concluzii

Societatea post modernă se caracterizează printr-un proces de schimbare permanentă, care produce diverse fenomene și probleme sociale ce impun o intervenție promptă și eficientă, pentru a stopa escaladarea lor. În

acest context este absolut necesară existența unui cadru teoretic/ a unui set de teorii, care să explice problema socială prin identificarea faptelor/fenomenelor generatoare și relațiile care se stabilesc între ele. Pentru a produce teorii relevante contextului social, care să se potrivească întrutotul datelor empirice, să lucreze, să fie predictibile și să-și demonstreze utilitatea, poate fi aplicată cu certitudine metoda teoriei întemeiate, dar cu condiția de a respecta „prescripțiile” autorului versiunii selectate, principiile metodologice, procesul și procedurile acesteia.

Referințe:

1. World Population Prospects 2022. Summary of Results. United Nations Publication, 2022. ISBN: 978-92-1-148373-4.
2. *Vârșnicii în Republica Moldova în anul 2021*. [Accesat la 15 noiembrie 2022] Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/varstnicii-in-republica-moldova-in-anul-2021-9578_59794.html
3. *Măsuri active de promovare a participării persoanelor vârstnice la viața socială și economică*. [Accesat la 10 iulie 2019] Disponibil: <https://old.msmps.gov.md/ro/content/masuri-active-de-promovare-participarii-persoanelor-varstnice-la-viata-sociala-si-economica>
4. Indicele Îmbătrânirii Active în Republica Moldova 2020. Chișinău: INCE, 2021. ISBN: 978-9975-3486-2-1.
5. BENGTON, V. L., BURGESS, E. O., PARROTT, T. M. Theory, explanation, and a third generation of theoretical development in social gerontology. In: *The Journals of Gerontology: SOCIAL SCIENCES*, 1997. Vol. 52B, No. 2, pp. S72-S88. DOI: 10.1093/geronb/52b.2.s72.
6. BENGTON, V. L., SETTERSTEN, R.A. (edit.) *Handbook of Theories of Aging*. Third Edition. New York: Springer Publishing Company. 2016. e-book ISBN: 978-0-8261-2943-7.
7. GLASER, B. G.; STRAUSS, A. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick (U.A.S.) and London (U.K.): Aldine Transaction. 2006. ISBN: 0-202-30260-1.
8. GLASER, B. G.; STRAUSS, A. *Awareness of Dying*. Chicago: Aldine Publishing Company. 1965. ISBN: 0-202-30001-3.
9. HENNY, SUSANA MEDIANI. The Origin and Development of Grounded Theory: A Brief History. In: *Padjadjaran Nursing Journal*. Vol. 6. No.1, April 2018. DOI: 10.24198/jkp.
10. AGABRIAN, Mircea. *Cercetarea calitativă a socialului*. Iași: Institutul European. 2004. ISBN: 973-611-284-5.
11. STRAUSS, A., CORBIN, J. *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. (2nd ed.). London: Sage, 1998. ISBN: 9780803959392.
12. MORSE, J. M. Theoretical saturation. In: LEWIS-BECK M. S., BRYMAN, A., LIAO, T. F. *The Sage encyclopedia of social science research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2004. Disponibil: <http://sk.sagepub.com/reference/download/socialscience/n1011.pdf>

Date despre autor:

Aliona CHIRA, lector la Facultatea de Psihologie, Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: kalionaelena@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-0302-1961

Prezentat la 15.12.2022